DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)
15. februar 1989 *

I sag 32/88,

angående en anmodning, som Cour de cassation, Paris, i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag

Six Constructions Ltd, Bruxelles (Belgien),

mod

Paul Humbert, Labrède (Gironde, Frankrig),

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 5, stk. 1, i konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (JO 1972, L 299, s. 32),

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden T. Koopmans, dommerne T. F. O'Higgins, G. F. Mancini, F. A. Schockweiler og M. Díez de Velasco,

generaladvokat: G. Tesauro
justitssekretær: J.-G. Giraud

efter at der er afgivet indlæg af:

— indstævnte i hovedsagen, P. Humbert, ved advokaterne H. Masse-Dessen og B. Georges, Paris,

* Processprog: fransk.

— Forbundsrepublikken Tysklands regering ved Ch. Böhmer som befuldmægtiget,

— Den Franske Republiks regering ved R. de Gouttes og C. Chavance som befuldmægtigede,

— Den Italienske Republiks regering ved afdelingschef i udenrigsministeriet L. Ferrari Bravo som befuldmægtiget, bistået af avvocato dello Stato O. Fiumara,

— Det Forenede Kongeriges regering ved S. J. Hay som befuldmægtiget, bistået af C. L. Carpenter,

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved G. Kremlis som befuldmægtiget, bistået af G. Cherubini,

på grundlag af retsmøderapporten og efter mundtlig forhandling den 19. oktober 1988,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 15. december 1988,

afsagt følgende

Dom

Ved dom af 14. januar 1988, indgået til Domstolen den 28. januar 1988, har den franske Cour de cassation i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (herefter benævnt »konventionen«) forelagt to præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af konventionens artikel 5, stk. 1.

2 Spørgsmålene er blevet rejst under behandlingen af en sag, der er anlagt af Paul Humbert, Labrède, Frankrig, mod Six Constructions Ltd, Bruxelles, i anledning af ophævelse af en arbejdsaftale. Under sagen er der nedlagt påstand om betaling af en række beløb i form af løn i opsigelsestiden, skadeserstatning, gratiale, forskellige godtgørelser samt løntilgodehavender.

3 Det fremgår af oplysningerne i sagen, at Six Constructions Ltd er stiftet i henhold til lovgivningen i Sharjah, som er et af de arabiske emirater, og at selskabet har et forretningssted i Bruxelles. Under behandlingen af sagen for den nationale domstol har selskabet angivet Bruxelles som sit hjemsted, og dette er blevet lagt til grund af de franske domstole, idet der ikke rettidigt er blevet rejst indsigelse herimod.

4 For conseil de prud'hommes de Bordeaux, hvor sagen blev anlagt, og for cour d'appel er der opstået to kompetenceproblemer. For det første har det sagsøgte selskab påberåbt sig en klausul i arbejdsaftalen, hvorefter sager vedrørende aftalens gennemførelse skal anlægges ved retterne i Bruxelles; det dokument, aftalevilkårene findes i, er imidlertid aldrig blevet underskrevet af Paul Humbert. For det andet har sagsøgte rejst indsigelse mod de franske domstoles kompetence under henvisning til, at arbejdsaftalen ikke blev opfyldt i Frankrig, men i en række lande uden for Fællesskabets område. Paul Humbert var nemlig i tiden fra marts 1979, da han blev ansat som »deputy project manager«, til december 1979, da han blev afskediget, udsendt til Libyen og derefter til Zaire og det arabiske emirat Abu Dhabi.

5 Cour de cassation har overvejet begge disse kompetenceproblemer. Med hensyn til det første problem har Cour de cassation fundet, at værnetingsklausulen ikke opfyldte gyldighedsbetingelserne i konventionens artikel 17. Med hensyn til det andet har Cour de cassation udtalt, at sager om kontraktsforhold i medfør af konventionens artikel 5, stk. 1, kan anlægges ved retten på det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, og at det følger af Domstolens praksis, at det i sager om arbejdsaftaler er den forpligtelse, der er karakteristisk for aftalen, som skal tages i betragtning, specielt forpligtelsen til at udføre det aftalte arbejde. Cour de cassation har imidlertid fundet, atspørgsmålet om, hvilken forpligtelse der skal tages i betragtning, giver anledning til et fortolkningsproblem, når arbejdet er blevet udført uden for Fællesskabets område.

6 På denne baggrund har Cour de cassation udsat sagen og forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Hvilken forpligtelse skal lægges til grund med henblik på anvendelsen af artikel 5, stk. 1, i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968, når de i sagen fremsatte krav støttes på forpligtelser i henhold til en arbejdsaftale, der er indgået mellem en arbejdstager med bopæl i Frankrig og et selskab med hjemsted i Belgien, og selskabet har udsendt arbejdstageren til flere forskellige lande uden for Fællesskabets område?

2) Må det antages, at den forpligtelse, som er den karakteristiske, opfyldes i den virksomhed eller del af en virksomhed, som har ansat arbejdstageren, eller skal kompetencespørgsmålet afgøres i medfør af Bruxelles-konventionens artikel 2?«

7 Vedrørende de faktiske omstændigheder i hovedsagen, retsforhandlingernes forløb samt de skriftlige indlæg, der er indgivet til Domstolen, henvises til retsmøderapporten. Disse omstændigheder omtales derfor kun i det følgende, såfremt det på de enkelte punkter er nødvendigt for forståelsen af Domstolens argumentation.

8 Indledningsvis bemærkes, at hovedsagen er anlagt før den 1. november 1986, dvs. forud for ikrafttrædelsen af den ændrede affattelse af konventionens bestemmelser som følge af de nye medlemsstaters tiltrædelse. Det er således konventionsbestemmelserne som affattet i 1971, der skal fortolkes.

Spørgsmål 1

9 Spørgsmål 1 angår en situation som den, der foreligger i hovedsagen, hvor kravene støttes på flere forskellige forpligtelser, der er en følge af én og samme arbejdsaftale. Med henblik på anvendelsen af konventionens artikel 5, stk. 1, skal der således tages stilling til, hvor forpligtelsen i en sådan situation er opfyldt eller skal opfyldes.

10 Som den nationale domstol med rette har anført, fremgår det af Domstolens praksis, at den forpligtelse, der skal tages i betragtning ved anvendelsen af konventio-

nens artikel 5, stk. 1, på arbejdsaftaler, er den, der er karakteristisk for sådanne aftaler, særlig forpligtelsen til at udføre det aftalte arbejde (dom af 26. maj 1982, Ivenel, 133/81, Sml. s. 1891, og dom af 15. januar 1987, Shenavai, 266/85, Sml. s. 239). Domstolen har begrundet dette med, at arbejdsaftaler, ligesom andre aftaler om udførelse af ikke-selvstændigt arbejde, i modsætning til andre aftaler er af særlig beskaffenhed, idet arbejdstageren varigt knyttes til virksomhedens eller arbejdsgiverens forretningsmæssige organisation, og idet arbejdsaftaler refererer sig til det sted, hvor arbejdet udføres, hvilket er afgørende for anvendelsen af præceptive retsregler og kollektive overenskomster.

11 Den nationale domstol har lagt til grund, at arbejdstageren i den konkrete sag ikke har udført sit arbejde i Bruxelles, hvor han ifølge oplysningerne i sagen regelmæssigt har aflagt rapport, men udelukkende i afrikanske og arabiske lande, hvortil han blev udsendt for at beskæftige sig med nærmere bestemte anlægsarbejder, og på denne baggrund har retten rejst spørgsmålet om, hvorledes arbejdsstedskriteriet skal anvendes ved afgørelsen af kompetencespørgsmålet.

12 I denne forbindelse har Forbundsrepublikken Tysklands, Det Forenede Kongeriges og Den Franske Republiks regering anført, at i tilfælde, hvor en arbejdstager ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i ét bestemt land, må værnetinget for sager, der vedrører arbejdsaftalen, i henhold til konventionens artikel 5, stk. 1, antages at være retten på det sted, hvor den virksomhed eller del af en virksomhed, der har ansat arbejdstageren, er beliggende. Regeringerne har anført, at denne fortolkning støttes af den regel, der med henblik på denne situation er opstillet i Rom-konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser (EFT 1980, L 266, s. 1), og af den affattelse, der er valgt i det foreløbige udkast til konvention om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, som skal indgås mellem Fællesskabets medlemsstater og de lande, der er medlemmer af Den Europæiske Frihandelssammenslutning (den såkaldte parallelkonvention til Bruxelles-konventionen). Efter afgivelsen af indlæggene i denne sag er sidstnævnte konvention blevet indgået i Lugano den 16. september 1988 (EFT L 319, s. 9). I konventionens artikel 5, stk. 1, bestemmes det, at det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, i sager om individuelle arbejdskontrakter er der, »hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde eller, hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i et bestemt land... der, hvor den virksomhed, som har antaget arbejdstageren, er beliggende«.

13 Dette synspunkt er blevet imødegået af Den Italienske Republiks regering og af Kommissionen. Kommissionen har anført, at man med den fortolkning, de tre re-

geringer går ind for, dels fjerner sig temmelig meget fra ordlyden af konventionens artikel 5, stk. 1, dels ikke tager tilbørligt hensyn til nødvendigheden af at beskytte den part i kontraktsforholdet, der set under en social synsvinkel er den svageste, nemlig arbejdstageren. Kommissionen har nærmere anført, at hvis man vælger at lægge vægt på det sted, hvor den virksomhed, der har antaget arbejdstageren, er beliggende, tillægger man retten på arbejdsgiverens hjemsted kompetencen, også i sager anlagt af arbejdsgiveren, og dermed vil der være indført et *forum actoris*, selv om man i konventionen netop har ønsket at begrænse antallet af tilfælde, hvor sag kan anlægges ved sagsøgerens hjemting, hvilket klart er kommet til udtryk i konventionens artikler 2 og 3.

Der må gives Kommissionen medhold heri. Som Domstolen har udtalt i de ovenfor nævnte domme af 26. marts 1982 og 15. januar 1987, indebærer arbejdsaftalers særlige beskaffenhed nemlig, at retten på det sted, hvor forpligtelsen til at udføre arbejdet skal opfyldes, er det mest hensigtsmæssige værneting for tvister, som kan opstå i forbindelse med en eller flere forpligtelser, der følger af sådanne aftaler. Arbejdsaftalernes særlige beskaffenhed kan ikke begrunde en fortolkning, hvorefter konventionens artikel 5, stk. 1, giver adgang til at tage det sted i betragtning, hvor den virksomhed, som har ansat arbejdstageren, er beliggende, i tilfælde, hvor det er vanskeligt eller umuligt at fastslå, i hvilken stat arbejdet er udført.

Det første spørgsmål må derfor besvares med, at konventionens artikel 5, stk. 1, skal fortolkes således, at den forpligtelse, der skal lægges til grund i sager om arbejdsaftaler, er den, som er karakteristisk for sådanne aftaler, særlig forpligtelsen til at udføre det aftalte arbejde.

Spørgsmål 2

Spørgsmål 2 drejer sig om, hvorledes kriteriet »den karakteristiske forpligtelse« skal anvendes i forbindelse med arbejdsaftaler, når hele arbejdet er udført uden for Fællesskabets område. Det ønskes navnlig oplyst, om rettens kompetence i dette tilfælde knytter sig til det sted, hvor den virksomhed, der har antaget arbejdstage-

ren, er beliggende, eller om kompetencespørgsmålet skal afgøres i henhold til konventionens artikel 2.

17 Spørgsmålet om, hvorvidt det sted, hvor den virksomhed, der har antaget arbejdstageren, er beliggende, kan benyttes som kriterium, er allerede behandlet i forbindelse med spørgsmål 1.

18 I denne forbindelse bemærkes, som Domstolen har udtalt i dom af 27. september 1988, Kalfelis (189/87, Sml. s. 5565), at de »specielle kompetenceregler«, som opstilles i konventionens artikler 5 og 6, er undtagelser fra princippet om, at retterne i den stat, hvor sagsøgte har bopæl, har kompetencen, jfr. de »almindelige bestemmelser« i konventionens artikler 2 og 3, og at de specielle kompetenceregler derfor må fortolkes snævert.

19 Når en retsinstans under disse omstændigheder konstaterer, at de fremsatte krav støttes på forpligtelser, der følger af en arbejdsaftale, og at arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det aftalte arbejde er blevet opfyldt og skal opfyldes uden for de kontraherende staters område, må den nødvendigvis nå til det resultat, at det i konventionens artikel 5, stk. 1, omhandlede sted ikke kan danne grundlag for et værneting inden for de kontraherende staters område, og at artikel 5, stk. 1, således ikke kan finde anvendelse.

20 Selv om der er ulemper forbundet med, at et i konventionen fastsat alternativt værneting for sager om kontraktsforhold ikke kan anvendes på grund af den måde, hvorpå parterne har bestemt, at aftalen skal opfyldes, må det dog bemærkes, at sagsøgeren altid har mulighed for at anlægge sag ved retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, jfr. konventionens artikel 2, hvorved man får et sikkert og pålideligt kriterium.

21 Det bemærkes endvidere, at denne fortolkning er i overensstemmelse med de i de kontraherende stater gældende regler om retternes kompetence i sager vedrørende arbejdsaftaler. Det fremgår således af en sammenlignende undersøgelse af disse

staters retsregler, at det hyppigst anvendte kriterium er sagsøgtes bopæl og det sted, hvor arbejdet udføres; i de fleste tilfælde giver reglerne sagsøgeren valget mellem disse to værneting.

Det andet spørgsmål må derfor besvares med, at konventionens artikel 5, stk. 1, ikke kan finde anvendelse i sager om arbejdsaftaler, når arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det aftalte arbejde er blevet opfyldt og skal opfyldes uden for de kontraherende staters område; i dette tilfælde er det sagsøgtes bopæl, der er afgørende for, hvilken ret der har kompetencen, jfr. konventionens artikel 2.

Sagens omkostninger

De udgifter, der er afholdt af Forbundsrepublikken Tysklands, Den Franske Republiks, Den Italienske Republiks og Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke godtgøres. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale domstol, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser,

kender

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Cour de cassation ved dom af 14. januar 1988, for ret:

1) **Artikel 5, stk. 1, i konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, skal fortolkes således, at den forpligtelse, der skal lægges til grund i sager om arbejdsaftaler, er den, som er karakteristisk for sådanne aftaler, særlig forpligtelsen til at udføre det aftalte arbejde.**

2) I sager om arbejdsaftaler kan konventionens artikel 5, stk. 1, ikke finde anvendelse, når arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det aftalte arbejde er blevet opfyldt og skal opfyldes uden for de kontraherende staters område; i dette tilfælde er det sagsøgtes bopæl, der er afgørende for, hvilken ret der har kompetencen, jfr. konventionens artikel 2.

Koopmans O'Higgins

Mancini Schockweiler Díez de Velasco

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 15. februar 1989.

J.-G. Giraud
Justitssekretær

T. Koopmans
Formand for Sjette Afdeling